Il-Lsien Għarbi

Ta' FREDU NICHOLAS

FTIT huma dawk il-Maltin li ma kinux f'pajjiżi tal-lsien għarbi li ħabblu rashom fuqu u, f'Malta, neħħi xi ftit studjużi, għal kotra dal-lsien mhux għajr il-lingwa ta' dawk il-Għarab maħmuġin li dari kienu jiġu hawn minn Barbarija jbigħu l-ħasira!

Iżda dawk l-eluf ta' Maltin li qegħdin fl-Istati ta' l-Affrika ta' Fuq, kif ukoll f'dawk tal-Lvant il-Qarib, u li mill-Iġbla ta' l-Atlas sa truf is-Sudan għamlu 'l djarhom, jafu tajjeb is-siwi u s-sbuħija ta' dal-lsien.

Aħna l-Maltin imissna ngħożżu iżjed il-lsien għarbi għax barra milli lsienna huwa ta' ġebbieda waħda miegħu m'għandniex ninsew li l-gżejjer tagħna, il-lum, bħal fl-imgħoddi— u fil-fehma tagħna iżjed għalli ġej—kellhom, għandhom u sa jibqgħu jkollhom x'jaqsmu ħafna man-nies li jgħammru fil-pajjiżi t'Isfel minna u li jitkellmu f'dan il-lsien. Id-destin ta' pajjiżna, li qisu kewkba f'dak in-nofs qaws li jagħmel mix-xtut tal-Mediterran, kien mill-eqdem żmenijiet marbut man-nies li jgħammru hemm u l-ġrajja tagħna tgħallimna sewwa kemm kellna x'naqsmu magħhom. Issa dawn il-pajjiżi, imgħammra min-nies li konna nsejħulhom ta' *rashom marbuta*, reġgħu stenbħu, mexjin 'il quddiem b'passi mgħaġġla u diġà qegħdin jieħdu dak il-post fil-familja kbira tal-ġnus li kienu għoddhom tilfu għalkollox minħabba l-għaqda tagħhom ma' l-Imperu Ottoman.

Aħna li kellna x-xorti li ngħixu fost nies ta' bosta ġnus, nistgħu ngħidu fiż-żgur li l-ebda tmeżmiż m'għandu jkollna għal dawk il-ġnus tal-lsien għarbi: inneħħu darba għal dejjem millmoħħ dejjaq ta' xi wħud minna li dawk il-ġnus huma *retrogradi* għax min għâx qalbhom jaf tajjeb li ma kinux ħlief lubhiena u l-lum reġgħu qamu u bħal ma għamlu fil-qedem iċ-ċivilta tagħhom diġà qiegħda tinħass.

Imma l-iskop ewlieni ta' dan l-artiklu hu biss li ngħidu xi ħaġa żgħir fuq il-Lsien Għarbi bħala lsien u fuq kif il-lum dal-lsien, bħal ġnus li jitkellmuh, raġa' qiegħed jistenbah u ma jdumx ma jarġa' jibda jxerred il-qawwa tiegħu mal-pajjiżi mbewsa mill-Baħar tan-Nofs.

Il-lum id-dinja kollha taf li l-pajjiżi tal-lsien għarbi qegħdin marbuta f'katina waħda taħt l-isem ta' *Għaqda Għarbija* kif ukoll kulħadd jaf li fir-ras ta' dawn il-ġnus hemm l-Eġittu li hu magħruf bil-pajjiż "għarbi" l-iktar minn ta' quddiem u li għandu l-ikbar popolazzjoni (fuq is-sbatax-il miljun), għalhekk il-pajjiżi għarab kollha qegħdin iħarsu lejn l-Art tal-Fargħuni biex jaraw liema triq għandhom jaqbdu.

Fost il-ħwejjeġ l-oħra li jridu jitfgħu 'l quddiem, l-Eġizzjani għandhom il-lsien li bih jitkellmu (li għalkemm mhux tagħhom għax ġej mill-Għarabja għalihom huwa lsien qaddis għax il-*Quran* miktub bih). Mela lil dal-lsien qegħdin jorqmuh u jdaħħluh f'kull mixja u taqliba tal-ħajja nazzjonali: fih qegħdin idaħħlu kliem *tekniku* li hu ġdid għal kollox, iqabbluh ma' kliem li jista' jixbhu u li jistaduh fil-bir tal-lsien għarbi, idawruh biex iwieġeb għall-ħtiġiet tax-xjenza ta' żmienna u issa, saħansitra, hemm tajfa ta' nies għorrief li jridu jaqilbu dan il-lsien ta' taħt fuq billi jibdew jiktbuh b'ittri Latini bħalma għamlet it-Turkija.

Issib min igħidlek: "Mela l-Eġizzjani jridu *jixxadinjaw* lit-Torok?" Xejn minn dan. Dawk l-Eġizzjani li jridu jagħmlu dirrivoluzzjoni f'ilsienhom ma għandhomx f'moħħhom għajr li jersqu dejjem lejn il-Punent għax jafu li meta tbiegħdu minnu waqgħu rsiera tiegħu!

L-ewwel ma kien ħaseb għal dit-taqliba kien Aħmed Żaki Baxa, Segretarju Ġenerali tal-Kunsill tal-Ministri u wieħed mill-egħref irġiel tal-Lvant il-Qarib. Aħmed Baxa għal ħabta tal-1924 kiteb il-ġrajja tal-Ħakma Għarbija fil-pajjiżi tal-Mediterran u, fuq l-istess talba tiegħu li kien għamel lill-Komunità Maltija tal-Kajr, il-kittieb ta' dan l-artiklu kellu x-xorti li jkun mitlub mill-Kunsill biex igħin lil Baxa fil-kitba tiegħu safejn kellu x'jaqsam is-sehem li Malta kellha f'din l-Istorja. Il-lum, immexxijin minn Abdel Ażiż Faħmi Baxa u bosta mxierka oħra ta' l-*Akkademja tal-Lsien Għarbi* tal-Kair qegħdin jitħabtu biex jaraw ilsienhom miktub b'ittri Latini. L-iskop tagħhom, kif għedna fuq, mhux biss huwa *letterarju* imma wkoll *pulitku* u *ekonomiku* għax, igħidu (u aħna naqblu magħhom) li meta l-Għarbi jkun miktub b'ittri Latini dal-Lsien jikber u jixtered mal-pajjiżi tal-Punent u tal-Lvant Imbiegħed u b'hekk il-Lvant il-Qarib ma jibqax mifrud bħalma kien s'issa mill-bqija tad-dinja.

Kontra dit-teorija, ma hemmx bżonn ingħidu, hemm xkiel

kbir mill-*konservativi*. Dawn qegħdin fil-Għaqda taż-Żgħażagħ Misilmin li l-iskop tagħhom huwa li l-pajjiżi ta' Dîn Muħammed jitbiegħdu dejjem mill-oħrajn għax jippretendu li l-ftit miljuni li huma (magħduda magħhom dawk ta' l-Indji) huma *iddestinati* li jmexxu d-dinja! Magħhom hemm ukoll *et pour cause* in-nies tar-reliġjon—l-*Ulèma*—(jiġifieri nies imgħallma) li jħaqqu li l-*Quran*, li hu l-ktieb qaddis tagħhom, huwa miktub b'ittri għarab u li jkun sagrileġġ kbir jekk il-Mislem jibdel dawn ma' ittri li ġejjin minn ġnus *kúfra*: jiġifieri *li ma jemmnux*.

U b'hekk it-taqbida *għal* u *kontra* l-kitba għarbija b'ittri Latini bejn il-*konservativi* u l-*progressisti* għadha dejjem sejra.

* * *

L-għaref u magħruf kittieb Gabarti darba kiteb: "L-ittri tal-kitba għarbija jixbhu iżjed lir-rakkmu milli 'l-kitba". Imma dan ma jfissirx li dal-lsien huwa mejjet, li qed imut jew li l-kitba tiegħu ma fiha l-ebda sies. L-għarbi jinkiteb *fonetikament* u huwa lsien ħelu u *mużikali* li għandu għadd kbir ta' mfietaħ u ta' ħsejjes għal kull leħen tiegħu; bħallikieku l-*s* għandha żewġ ħsejjes: it-*t* tnejn; id-*d* tlieta; għalhekk igħidu għal *s*, *sin*, *sad*; għat-*t*, *ta* u *tha* (l-*h* hawn taqbel mal-*h* fil-kelma ingliża *the*): għad-*d* *dal*, *dhal* u *dad*. Mela jekk fil-kitba tidħol waħda flok oħra minn dawn l-ittri s-sens tal-kelma jitbiddel għal kollox. *Ġim*, *ħa*, *kħa*, jinkitbu l-istess, iżda jekk titniżżel tikka fuq jew taħt l-ittra l-pronunzja, kif ukoll is-sens tal-kelma, jitbiddlu; kważi l-ittri kollha ta' l-alfabet għarbi għandhom it-tikki.

Il-lsien għarbi mingħajr dubju huwa lsien tqil ħafna imma l-kitba tiegħu m'għandha x'taqsam xejn ma' dik ta' l-eġizzjani tal-qedem jew ma' dik taċ-ċiniżi. L-għarbi huwa miktub bi speċi ta' *metagrafija* bħal dik li tagħmel it-tieni taqsima ta' l-Istenografija Franċiża *Duployé*. Dan il-lsien—li l-kotra bostana ta' l-Ewropej li jgħammru f'dawk l-Istati fejn hu mitkellem jafu jitkellmuh sewwa ma le jiktbuh—huwa mill-ogħna ilsna tad-dinja. Fil-ħin li f'bosta ilsna oħra nsibu li ħafna ħwejjeġ jitfissru bl-istess kelma, fil-għarbi, għal kuntrarju, hemm kotra kbira ta' ħwejjeġ li tista' tfissirhom b'bosta kliem; bħallikieku biex infissru l-*ljun* nistgħu ngħidu *ássad*, *lejss*, *ħiżabr*, *dirgħam*, *sab* u xi għoxrin isem ieħor li dejjem jiswew bħala sinonimi ta' *ljun*; jingħad (għalkemm dan qatt ma rajtu miktub) li lill-*kelb* tista' tatih MITT isem u dejjem tkun qed tgħid l-istess ħaġa! Min-naħa l-oħra jekk għadd kbir ta'

ħwejjeġ jistgħu jitfissru b'kotra ta' kliem, hemm oħrajn—l-iżjed dawk li ġew maħluqa mit-teknika ta' żmienna—li għalihom il-lsien għarbi hu sajjem ħafna. Għalhekk l-Akkademja tal-Lsien Għarbi tal-Kajr il-lum qiegħda, bħalma qegħdin nagħmlu aħna l-Maltin, tfittex li *toħloq* kliem mill-istess ilsien biex twarrab dak il-kliem tekniku li daħal fih *imkisser* minn ilsna oħra; bħallikieku bil-għarbi vulgari *motor-car* tissejjaħ *utùmobil* (minn awtomobbli) fil-ħin li bil-għarbi letterarju dil-kelma ġiet mibdula f'*sajjara*, iżda "sajjara" (aħna għandna minnha l-verb "sejjer") tfisser "ħaġa li tiġri" bħal meta jgħidu *bi sùra*, jiġifieri "bil-għaġla" u għalhekk ma tistax tkun tfisser *lorry*, *trenu*, *truck*, eċċ., Hekk ukoll għal "telefon" issa ħolqu l-isem ta' *massâra* li ma taqbel xejn mal-kelma ewlenija għax "massâra" tfisser *ħaġa mistura*. Kliem ieħor maħluq dan l-aħħar hu : *miżja* jew *iżà* (radju), *ħakki* = "kel'iem" (fonografu), eċċ. L-Akkademja għadha kif ħarġet ktejjeb fuq dawn in-neoloġiżmi u l-lingwisti, grammatiċi u għorrief oħra eġizzjani u għarab m'humiex ħlief igħinu dit-tibdila fl-ilsien għarbi.

* * *

Għal xi mijiet ta' snin, il-lsien għarbi—minħabba d-divrenzja fir-reliġjon u, kif diġà għedna, il-waqgħa ta' l-Imperu Tork li fih kien jiġbor l-Istati Għarab—kien mifrud għal kollox mid-dinja tal-Punent wara li kien sewa ħafna meta l-Għarab kienu jaħkmu biċċa kbira mill-Ewropa tal-Mediterran. Issa dal-lsien għani u sabiħ huwa ftit magħruf barra minn dawk l-artijiet fejn hu mitkellem u għalhekk ftit kliem ġdid sata' jidħol fih.

Il-kitba għarbija, bħall-kitba ta' l-ilsna l-oħra kollha, fil-bidu kienet il-privileġġ ta' xi wħud biss u ftit jew xejn ma kienet daħlet fost il-poplu, tant hu hekk li fl-Eġittu, kif ukoll fil-pajjiżi l-oħra tal-lsien għarbi, il-kotra bostana għadha sal-lum ma tafx taqra u tikteb. Qabel il-miġja ta' l-Islam dawk li kienu mħarrġin fis-sengħa tal-kitba kienu jistgħu jingħaddu bla taħbit; kienu jiktbu b'żewġ għamliet ta' kitba msejħa *màssnad* u *nabâti* : wara ġiet il-kitba msejħa *soloss*, *nasskhi*, *taliki*, *rifani*, *muhakak* u *r'ka*; wara ġie l-*kûfi* (imsejjaħ hekk għax mill-belt ta' Kûfa li qabel l-Islam kienet iġġib l-isem ta' Kħat-ħiri—minn Hira fl-Iraq).

Fuq is-suġġett tal-kitba u tal-lsien mitkellem minn dejjem kien hemm polemiki kbar. Qabel ma twebblu fuq il-bidla ta' l-ittri minn għarab għal latini, il-kwistjoni kienet waqqgħet fuq il-

vokabolarju. Ir-*riformisti* riedu li tinqata' darba għal dejjem il-għada taż-żewġt ilsna: jiġifieri tal-lsien mitkellem (volgari) u tal-lsien miktub (letterarju) li jissejjaħ *naħwi*. Dawn riedu li jkun hemm biss ilsien wieħed: il-lsien tal-poplu, fil-ħin li l-*konservatiri* haqquha bl-aħrax li l-għarbi għandu jibqa' dejjem maqsum f'żewġt ilsna, għalkemm ma jmirux li sehem kbir mill-ilsien miktub (jew mitkellem minn *dawk ta' l-iskola*—l-iżjed min-nies tar-reliġjon u minn dawk tal-liġi) huwa *lsien mejjet* għall-kotra bostana tal-poplu.

(Jissokta)